

O s m i d i o

U BEOGRADSKOJ OPERACIJI

∫ tab 12. korpusa je 6. oktobra 1944. naredio potčinjenim jedinicama da sa prostorija Banja Kovičjača — Krupanj — Loznica — Mala Mitrovica — Šabac, usiljenim maršem krenu na istok i zaposjednu liniju u regionu Banjani — Ub — Bravić, sa zadatkom likvidacije neprijateljskog garnizona u Obrenovcu i daljeg prodiranja ka Beogradu. Iako operativni zadatak nije saopšten, borcima i starješinama jedinica bilo je jasno da pokret na istok znači pokret prema Beogradu i učešće u bici za njegovu oslobođenje. To im je dalo snagu da izdrže tako naporan marš u kojem se tokom 24 časa samo jedanput davao nužan zastanak radi predaha i pripreme hrane. Kad se u nekim jedinicama pronijela vijest da je Beograd oslobođen, borci su plakali i protestovali što se vrše zastanci i dijeli hrana, plašeći se da neće stići uzeti učešće u oslobođenju Beograda. U toku 8/9. oktobra 1944. divizije 12. korpusa izbile su na zadatu liniju prešavši put od 80—120 kilometara.

Naglim pokretom snaga 12. korpusa ka istoku prostor Podrinja, Pocerine i Mačve ostao je bez naših jačih jedinica. Na njemu su ostali malobrojni, tek formirani partizanski odredi i komande mjesta. Jedan deo stanovništva je naslućivao da naše jedinice idu ka Beogradu u cilju njegovog oslobođenja, dok je drugi deo podlegao neprijateljskim glasinama da se naše jedinice povlače pod navalom Nijemaca i četnika koji prodiru iz Bosne, zbog čega je narod iz nekih sela u masama krenuo za našom vojskom plašeći se ponovnog četničkog terora. Sva ubjeđivanja i objašnjavanja narodnooslobodilačkih vlasti nisu ih zadržala. Narod se u sve brojnijim grupama kretao za svojom

vojskom. Komanda mejsta u Loznici je preko telala objavila da je »Maršal Tito naredio Špancu (general-major Danilo Lekić, komandant 12. korpusa NOVJ — primjedba D. S.) da hitno krene sa korpusom i da opkoli Beograd«, ali ni to nije pomoglo.³²⁶

U toku 7/8. oktobra 11. divizija zaposjela je položaje na liniji Debrec — Banjani — Ub. Peta brigada se nalazila na prostoriji sela Grabovac — selo Stubline — selo Veliko Polje — selo Draževac, sa zadatkom da vrši pritisak na neprijateljski garnizon u Obrenovcu. Dvanaesta brigada zaposjela je prostoriju selo Krnić — selo Mesarci — selo Kožnare — Suvo Selo — Ub, sa zadatkom kontrole komunikacije Obrenovac — Ub. Tridesetdruga srpska brigada, koja je još bila u fazi formiranja, nalazila se u Koceljevu.

Štab 1. armijske grupe je 9. oktobra 1944. naredio štabu 12. korpusa da dijelom snaga pokuša zauzeti Obrenovac, a sa glavninom da najhitnije krene ka Beogradu.

Postupajući po navedenom naređenju štab 12. korpusa koncentrisao je svoje snage na prostoru Obrenovac — Ub, naredivši 11. i 16. diviziji da u toku noći 9. oktobra napadnu neprijateljski garnizon u Obrenovcu.

Zadatak 11. divizije bio je da Obrenovac napadne sa istoka i juga. Šesnaesta divizija je napadala sa zapadne i sjeverozapadne strane. Sa južne strane iz pravca sela Mislođin, napadala je 5. kozarska, a sa istočne strane iz pravca sela Barić 12. krajiška brigada. U toku noći 5. brigada je uspjela da potjera neprijatelja i zauzme selo Mislođin, ali nije uspjela da prodre u grad, jer se neprijatelj branio iz utvrđenih betonskih bunkera. I 12. brigada je uspjela da zauzme selo Barić, sem fabrike gdje se neprijatelj utvrdio. U toku noći neprijatelju je stiglo pojačanje, pa su naše jedinice, u svitanje 10. oktobra bile prinuđene da se povuku na polazne položaje.³²⁷ Jedinice 16. divizije,

³²⁶ zbornik, tom I, knj. 14, dok. 195. Izvještaj štaba 12. korpusa od 10. novembra 1944. o borbama za oslobođenje Obrenovca i Beograda.

³²⁷ Obrenovac su branili: dijelovi 5. SS policijskog puka, 1. bataljon 146. doturnog puka, 6. četa Vojnoprivrednog bataljona i dijelovi 628. municijsko-upravne čete. U toku borbi neprijatelju je stiglo pojačanje od oko 2.000 vojnika. Tako je ukupno brojno stanje branioca bilo oko 3.500 vojnika, što je premašivalo brojno stanje snaga 12. korpusa angažovanih u napadu na Obrenovac.

takođe su uspjele slomiti spoljnu odbranu neprijatelja, ali nisu uspjele prodrijeti u grad.

Ocjenjujući da bi bilo rizično nastaviti pokret prema Beogradu, a iza leđa ostaviti brojno jak neprijateljski garnizon u Obrenovcu, štab 12. korpusa naredio je da se u toku noći 10/11. oktobra 1944. obnovi napad na Obrenovac, s tim što su pored 11. i 16. u napadu učestvovali i dijelovi 36. divizije. Neprijatelj je, međutim, napuštanjem spoljnih uporišta skratio liniju odbrane i sveo je samo na uporište Obrenovac, Barič i Umku, braneći se iz betonskih bunkera, tako da ni taj napad nije uspeo, budući da su jedinice 12. korpusa izvodile napad bez podrške artiljerije, ili bilo kakvog teškog oružja, neophodnog za borbu protiv utvrđenja i motorizacije. U svitanje 11. oktobra sve jedinice koje su napadale Obrenovac, povukle su se na polazne položaje.

U toku borbi za Obrenovac, jedinice 11. divizije, ubile su oko 50, a ranile oko 90 i zarobile 11 neprijateljskih vojnika. Uništena su 4 kamiona. Gubici divizije bili su znatni. Poginulo je 20 a ranjeno 31 borac i starješina.³²⁸

U takvoj situaciji štab 12. korpusa odlučio je da sa snagama 36. divizije i 32. srpskom brigadom 11. divizije, koja je u međuvremenu privučena iz Koceljeva, izvrši blokadu neprijateljskog garnizona u Obrenovcu, a sa ostale tri divizije, 11, 16. i 28. pređe rijeku Kolubaru, presječe komunikaciju Beograd — Obrenovac i krene ka Beogradu. U toku 11. i 12. oktobra 1944. jedinice 11. i 16. divizije likvidirale su neprijateljsko uporište u selima Jasenak — Mala Moštanica i Sremčica i nastavile nastupanje prema Beogradu u sledećem rasporedu: 16. divizija desnom obalom rijeke Save ka Umci, Ostružnici i Makišu, a 11. divizija pravcem Sremčica, Železnik — Žarkovo — Kneževac. I pored toga što su tokom marša bile izložene neprekidnoj, jakoj njemačkoj artiljerijskoj vatri iz Srema, 11. i 16. divizija su u popodnevnim časovima 13. oktobra stigle nadomak Beograda. U rejonu sela Sremčica zadržala je 28. slavonska divizija, kao korpusna rezerva.

Zbog sve jačeg pritiska jedinica 36. divizije i opšteg razvoja situacije, prodorom divizija 12. korpusa prema

³²⁸ zbornik, tom I, knj. 14, dok. 162. Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 11. divizije za oktobar 1944.

Beogradu, neprijateljske snage iz Obrenovca su 14. oktobra 1944. preko ranije izgrađenog pontonskog mosta u selu Zabrež, pod brdom uz velike gubitke počele povlačenje na lijevu obalu Save u Srem uništivši sva skladišta municije.

U gonjenju tog neprijatelja učestvovala je i 32. brigada 11. divizije. U toku 14. oktobra ona je napala uporišta u selima Zvečka i Belo Polje i nakon duže borbe zauzela ih, a zatim nastavila gonjenje neprijatelja koji se povlačio prema selu Zabrež, nanoseći mu osjetne gubitke. U tim borbama jedinice brigade zaplijenile su 2 puškomitraljeza, 30 pušaka i 40 pari vojničkih odijela. Oslobođenjem Obrenovca bila je osigurana pozadina snagama 12. korpusa, koje su nastupale prema Beogradu. Jedinice 32. brigade ostale su u okolini Obrenovca sa zadatkom kontrolisanja desne obale Save, čišćenja prostorije od ostataka neprijateljskih jedinica i mobilizacije novih boraca.³²⁹

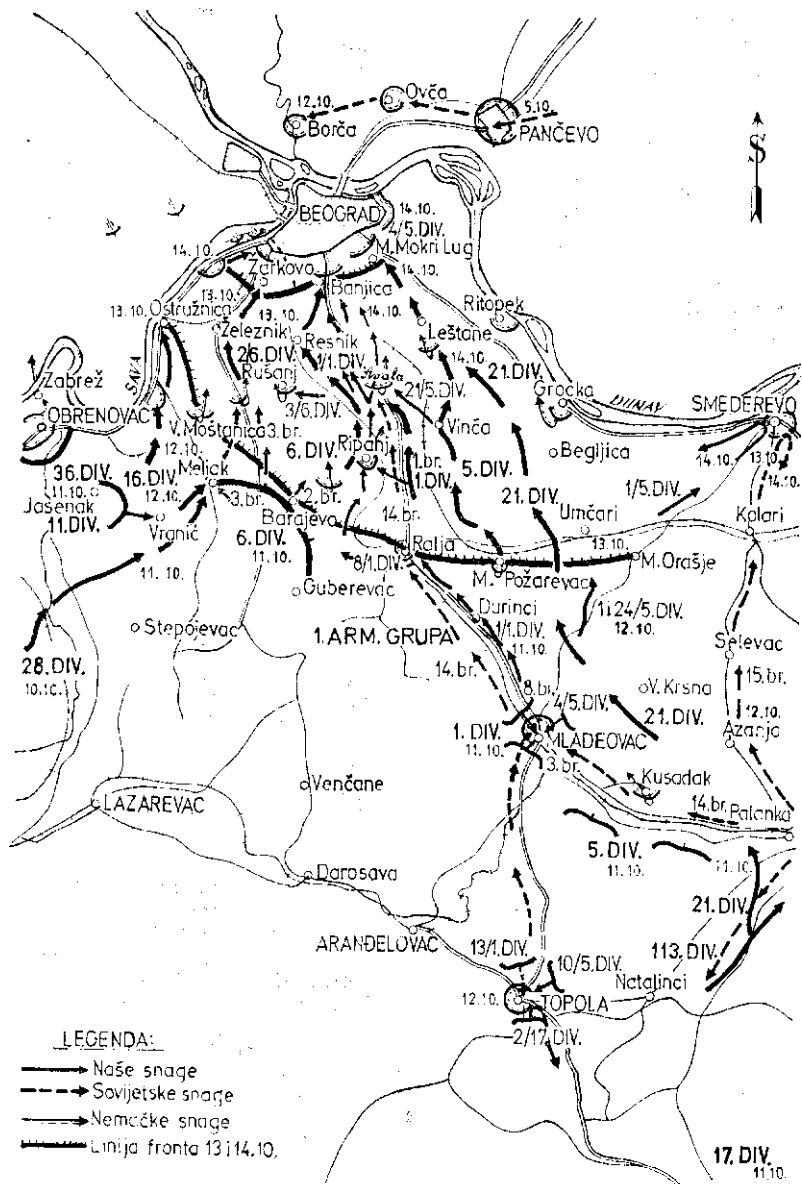
Štab 12. korpusa je 14. oktobra 1944. izdao naređenje potčinjenim divizijama za napad na garnizon Beograd. Naređenjem su određene zone napada. Jedinice Korpusa su napale sa zapadne i jugozapadne strane pravcem: desna obala Save — Čukarica — Zeleznik — Zarkovo, vezujući se na desnom krilu sa snagama 6. ličke proleTERSke divizije koja je nastupala iz pravca sela Ripanj.³³⁰

Zadatak 11. divizije koja je bila u centru borbenog rasporeda korpusa je bio da napadne neprijateljsko uporište u Žarkovu, oslanjajući se lijevim krilom na jedinice 16. a desnim na jedinice 28. divizije i da po likvidaciji neprijatelja u Zarkovu, produži napad na Banovo Brdo. Za izvršenje tog zadatka štab 11. divizije je odredio 5. kozarsku brigadu i 1. bataljon 12. krajiške brigade, dok su ostali bataljoni 12. brigade zadržani u divizijskoj rezervi.

Jedinice su zapovijest za napad primile u pokretu. U 20,00 časova 14. oktobra 1944. bataljoni 5. brigade na juriš su zauzele selo Zeleznik i produžile napredovanje prema zapadnom dijelu sela Žarkova. Na istočni deo Zarkova napadala je 17. brigada 28. divizije. Bataljon 12. krajiške brigade koji se kretao na lijevom krilu 5. kozarske brigade, na

³²⁹ Isto.

³³⁰ Zbornik, tom I, knj. 13, dok. 159. Naređenje štaba 12. korpusa, štabovima divizija za napad na Beograd.

U beogradskoj operaciji Prva etapa

putu Makiš — Čukarica sukobio se sa jednom neprijateljskom jedinicom, blokirao je i držao u blokadi tokom cijelog dana 15. oktobra. U toku dana sa tim bataljonom povezali su se pripadnici ilegalnog NOP-a sa Čukarice, pa su zajedničkim snagama zaštitili postrojenja gradskog vodovoda u Makišu, kojeg je neprijatelj namjeravao dići u vazduh. Zbog toga je na ovaj prostor upućen i 2. bataljon 12. brigade koji je sadejstvovao 5. brigadi, u napadu na neprijatelja u Zarkovu i Banovom Brdu.³³¹

Jedinice 5. kozarske i 17. slavonske brigade napale su neprijateljsko uporište u Zarkovu bez podrške sopstvene artiljerije, što je usporavalo njihovo napredovanje, a i gubici su bili znatni.³³² Borba za Zarkovo trajala je cijelu noć 14/15. oktobra 1944. ali uspjeh nije postignut. U jutarnjim časovima 15. oktobra, 17. brigadu smijenila je 21. slavonska brigada 28. divizije,³³³ pa su 5. kozarska i 21. slavonska brigada, bez obzira što su bile izložene žestokoj artiljerijskoj i minobacačkoj vatri sa Bežanijske kose, u snažnom jurišu i uz sadejstvo 2 motostreljačkog bataljona sovjetske 13. mehanizovane brigade, oko 12,00 časova slomile otpor neprijatelja u Zarkovu. Produžujući napad 5. kozarska brigada 11. divizije izbila je na Banovo Brdo i u toku noći 15/16. oktobra posle žestokih borbi slomila otpor jednog njemačkog bataljona koji se ogorčeno branio iz unapred dobro utvrđenih fortifikacijskih objekata. Po zauzimanju Banovog Brda snage 11. divizije su u prepodnevним časopisima 16. oktobra 1944. bile orijentisane prema Čukarici, vezujući se na lijevom krilu sa 16.

331 Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 113. Izvještaj štaba 12. krajiške brigade 11. divizije od 24. oktobra 1944. štabu divizije o rezultatima borbe za oslobođenje Beograda. J. Marjanović, M. Kukulj, M. Vujović, B. Gačeša, R. Ranilović, n/d, strana 234.

332 u depešama štaba 12. korpusa NOVJ od 16. oktobra 1944. o tome se kaže: »Usled potpunog pomanjkanja ratne tehnike, uprkos silnom oduševljenju jedinica, naše napredovanje je otežano, a gubici veliki. Sve položaje i jaka utvrđenja zauzeli smo isključivo u neodoljivim jurišima i ručnim bombama, drugih sredstava nemamo. Do sada smo zarobili znatan broj Nemaca i zaplenili mnogo materijala... Na pravcima našeg nadiranja nema jedinica Crvene armije.« (Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 1. Radiogramski izvještaj štaba 12. korpusa NOVJ od 16. oktobra 1944. o borbama za Beograd).

333 zbornik, tom I, knj. 14, dok. 105. Izvještaj štaba 28. divizije od 23. oktobra 1944. štabu 1. proleterskog korpusa o borbama za oslobođenje Beograda.

vojvođanskom divizijom, a na desnom krilu sa 6. ličkom proleterskom divizijom. Time su jedinice 11. divizije izvršile zadatak koji je pred njih bio postavljen, pa su 16. oktobra u 11,05 časova izvučeno iz borbe, a njihove položaje posjele su jedinice 28. divizije.³³⁴

Štabu 11. divizije je naređeno da se razmjesti na prostorijski Žarkovo — Kneževac, radi odmora ljudstva i hitnog sređivanja i popune jedinica, pogotovo 5. kozarske brigade, koja je pretrpjela znatne gubitke u boračkom i starješinskom sastavu. U borbama za Žarkovo i Banovo Brdo gubici 5. brigade bili su 24 poginula i 30 ranjenih boraca i starješina. Na Banovom Brdu poginuo je najmlađi komandir čete u 5. brigadi devetnaestogodišnji Dragoljub Aleksić Beba, rodom iz sela Gornji Jelovac kod Prijedora i njegova sestra Duđa, referent saniteta 4. bataljona.

Neprijateljski gubici u tim borbama bili su: ubijeno je 30, a zarobljeno 95 njemačkih vojnika i oficira, od kojih je 40 bilo ranjeno.

Zaplijenjeno je 6 PA topova 88 mm, 2 LPA topa višecjevna, 460 pušaka, oko 2 vagona granata za topove, veće količine puščane municije i ostale vojne opreme i odeće.³³⁵

Dok su 5. kozarska i 12. krajiška brigada bile angažovane u borbama za Beograd, 32. srpska brigada 11. divizije nalazila se na prostoru Obrenovac — selo Skela — selo Zvečka, sa zadatkom kontrolisanja desne obale rijeke Save i vršenja mobilizacije u Obrenovcu i okolini.

Po izvlačenju iz borbe na Čukarici, 5. i 12. brigada 11. divizije nisu ni stigle da se razmjestite za odmor u Žarkovu i Kneževcu, a već je istog dana, 16. oktobra 1944. u 17,10 časova stiglo novo naređenje štaba 12. korpusa. Njime se 11. diviziji naređuje da usiljenim narašem izvrši pokret na prostorijsku sela Beli Potok — Avala — selo Bošnjaci, sa zadatkom zatvaranja pravca od Mladenovca ka Beogradu i uspostavljanja veze sa jedinicama 17. divizije u

³³⁴ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 2. Zapovjest štaba 12. korpusa od 16. oktobra 1944. štabovima 11, 16, 28. i 36. divizije za likvidaciju njemačkih uporišta na Čukarici i ž. stanici u Beogradu, kao i za smještaj na prostorijskim Žarkovo — Kneževac i Obrenovac — Umka.

³³⁵ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 112. Operativni izvještaj štaba 5. kozarske brigade 11. divizije od 24. oktobra 1944. štabu divizije za period od 1. do 21. oktobra — Lj. Borojević, D. Samardžija, R. Bašić, n/d, strana 208—210.

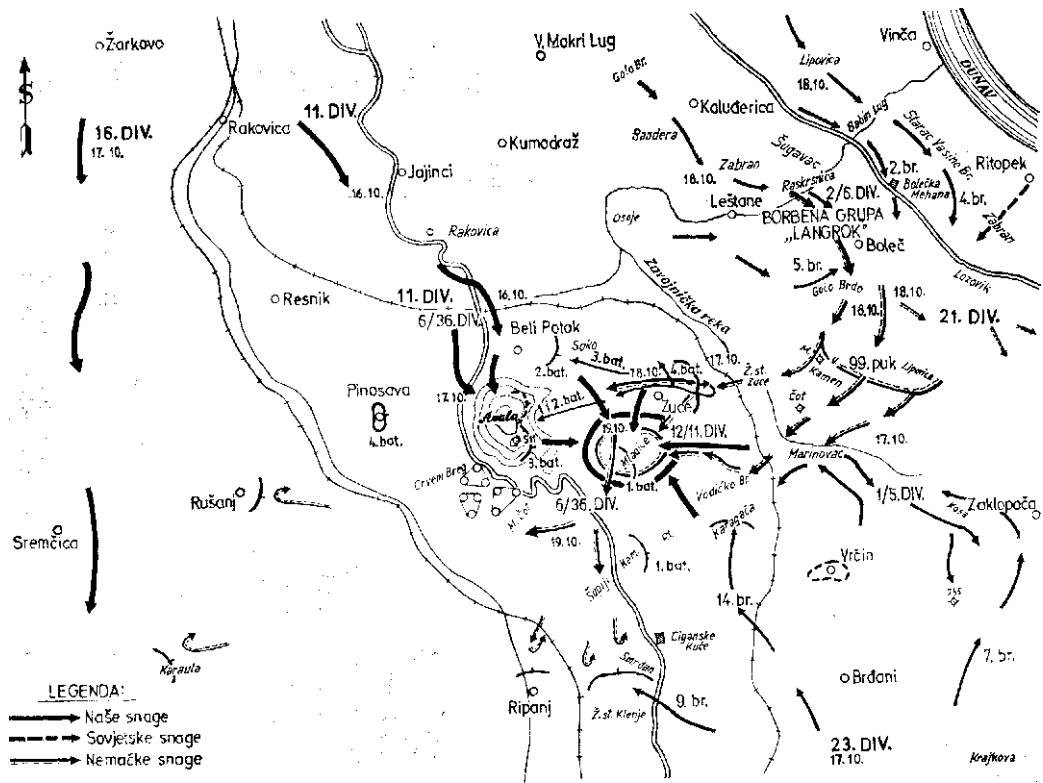
rejonu Topole i sa jedinicama 36. divizije u rejonu selo Rušanj — selo Sremčica.³³⁶

Po prijemu zapovjesti štaba 12. korpusa, štab divizije je odmah pokrenuo jedinice u rejon Avale i to: 5. brigadu u rejon sela Beli Potok, 12. brigadu u rejon sela Zuce, a 32. brigadu u rejon sela Pinosava. Na tu prostoriju stigle su u toku noći 16/17. oktobra 1944. i odmah posjele položaje i to: 5. kozarska brigada je sa jednim bataljonom posjela vrh Avale (k. 511), a sa ostalim bataljonima liniju Šuplji kamen (k. 295) — Ripanj — Ciganski gaj — Ljuta strana; 12. brigada, ojačana sa jednim bataljonom 32. brigade, posjela je položaje istočno od Avale u rejonu sela Zuce. Ostali bataljoni 32. brigade prebačeni su u selo Resnik, u ulozi divizijske rezerve. Zadatak 11. divizije bio je po svaku cijenu sprečiti prodor Nijemaca u Beograd.

Povlačeći se iz istočne Srbije, prema Beogradu je nastupala njemačka korpusna grupa pod komandom generala Valtera Stetnera (Walter Sttetter), jačine preko tri divizije, ukupno oko 30.000 vojnika. Glavninu ove grupe sačinjavale su jedinice 1. brdske divizije, divizije »Brandenburg« i 92 motorizovane brigade, kao i dijelovi 117. lovačke divizije, jurišni puk »Rodos«, dijelovi 737. lovačkog puka i nekoliko drugih samostalnih bataljona i artiljerijskih diviziona.

Zamisao njemačkog vrhovnog komandanta Jugoistoka feldmaršala fon Vajksa bila je da korpusna grupa generala Vilija Snekenburga u operativnoj zoni Beograda upornom odbranom veže jedinice NOVJ i Crvene armije i time stvori mogućnost za izvlačenje i prihvat Stetnerove korpusne grupe iz donjeg toka rijeke Velike Morave i njeno spajanje sa ostalim njemačkim snagama u Beogradu, a zatim da preko savskog mosta, ili pontonima i skelama između Čukarice i Orbenovca pređe na lijevu obalu Save i na lijevoj obali Drine u njenom donjem toku obrazuje mostobran. U slučaju da proboj u Beogradu ne uspe, ili se mostovi i skele budu morali pre vremena porušiti, predviđena je druga varijanta, da se izvrši proboj južno od Beograda, preko Kolubarskog basena do mostobrana u Sapcu. Ova

³³⁶ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 3. Zapovjest štaba 12. korpusa od 16. oktobra 1944. štabovima divizija za sprečavanje prodora Njemaca od Mladenovca ka Beogradu i za likvidaciju neprijateljskih uporišta u rejonu Čukarice i železničke stanice.

Uništenje nemačke Korpusne grupe »Stetner«

varijanta je, međutim, bila nepovoljna, jer je trebalo izvući preostalu motorizaciju i tešku artiljeriju pa je ova varijanta ostavljena samo kao krajnja nužda.

Ocjenjujući opasnost i posledice koje bi nastale prodorom ove njemačke grupacije u Beogradu, štab 1. armijske grupe i 4. gardijskog mehanizovanog korpusa Crvene armije, preduzeli su hitne mjere da njemačkoj korpusnoj grupi generala Štetnera onemoguće prodor u Beograd iz pravca Smedereva, a zatim da je na jugoistočnim prilazima gradu okruže i unište.³³⁷

Izbijanjem 11. krajiške divizije i 6. vojvodanske brigade 36. divizije u rejon Avale, njemačka korpusna grupa generala Štetnera bila je opkoljena. Sprečena u pokušaju, da se tokom 15/16. oktobra 1944. probiju u Beograd iz pravca Smedereva, ove njemačke snage našle su se u kritičnoj situaciji. Stešnjene na uskom prostoru kod sela Boleča, bile su izložene snažnoj vatri automatskog i artiljerijskog oružja naših i sovjetskih trupa, a uz to još efikasno tučene iz vazduha i opterećene glomaznom ratnom tehnikom.

Ocjenivši da je nastala povoljna situacija za uništenje opkoljenog neprijatelja, a u cilju onemogućavanja njegovog probijanja na zapad, štab 1. armijske grupe je u 12 časova 17. oktobra izvukao iz Beograda 16. diviziju 12. korpusa NOVJ i naredio joj da posjedne položaje zapadno od Avale na liniji sela Velika Moštanica —• selo Meljak — selo Rušanj.³³⁸ Time je veći deo snaga 1. armijske grupe NOVJ, bio orjentisan za uništenje opkoljene njemačke grupacije: 5. i 21. divizija 1. proleterskog korpusa (21. diviziji bila je pridodata 2. lička brigada 6. proleterske divizije); 11, 16. i 36. divizija 12. korpusa NOVJ i 23. divizija 14. korpusa NOVJ. Ovim našim snagama sadejstvovali su dijelovi 4. gardijskog motomehanizovanog i 75. streljačkog korpusa Crvene armije.³³⁹

Istog dana, 17. oktobra 1944. komandant njemačke korpusne grupe general Štetner uvidjevši da se ne može

³³⁷ Petar Višnjić, navedeno djelo, str. 292—302, VIZ, Beograd, 1968. — »Beogradska operacija«, izdanje VII. Beograd 1964. str. 216—266.

³³⁸ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 163. Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 16. divizije za oktobar 1944.

³³⁹ Petar Višnjić, n/d. str. 298—302.

probiti u Beograd iz pravca Smedereva, odlučio je da napusti teško naoružanje i motorizaciju i da se sa pješadijom probije preko Avale i dolinom Topčiderske rijeke na mostobran kod Čukarice, a zatim prebaci na lijevu obalu Save u Srem. Dobivši saglasnost generala Felbera komandanta Armijske grupe »Srbija«, general Štetner je uveče 17. oktobra 1944. naredio svojim jedinicama da krenu u proboj.³⁴⁰ Neprijatelj je iz rejonu sela Boleč nastupao u dva pravca. Desnom kolonom u pravcu sela Zuce, a lijevom u pravcu sela Vrčin s namjerom da ovlada rejonom Avale i obezbjedi proboj ostalih svojih snaga ka zapadu.

Desna kolona njemačke grupe za proboj koja je nastupala od Boleča ka vrhu Avale bila je u toku noći kod sela Zuca zadržana snažnom vatrom 12. krajiške brigade 11. divizije, potpomognute jednim bataljonom 5. i jednim bataljonom 32. brigade. O žestini te borbe najbolje svjedoči podatak da su tom prilikom ubijena 523, a zarobljena 437 njemačka vojnika i oficira.³⁴¹ Sjeverno od sela Vrčina došlo je do susretne borbe lijevokrilne neprijateljeve kolone i 1. krajiške brigade 5. divizije. Žestoka borba prsa u prsa vođena je cijelu noć 17/18. oktobra. U toku borbe 1. krajiška brigada ojačana je djelovima 5. gardijske samostalne motostreljačke brigade Crvene armije, ali su njemačke snage, bez obzira na velike gubitke u jutarnjim časovima 18. oktobra izvršile jak pritisak na desno krilo 1. krajiške brigade i probile prvu liniju naše odbrane.³⁴² Ovim prodorom neprijatelj je ugrozio desni bok i pozadinu 12. krajiške brigade 11. divizije, zbog čega je ona bila prinuđena da napusti položaje u selu Zuce i da se povuče u podnožje Avale, isturajući deo snaga na istočne ivice sela Beli Potok. Nakon proboja prednje linije naše odbrane, Nijemci su zauzeli selo Zuce, prodrli do Avale i na put

³⁴⁰ General Stetner je od svojih snaga formirao tri borbene grupe: grupa za proboj koju su sačinjavali (98. i 99. puk 1. brdske divizije), grupa za obezbeđenje desnog boka sa pravca Beograda (92. motorizovana brigada i jedinice divizije »Brandenburg«) i grupa za osiguranje lijevog boka i pozadine (djelovi 117. lovačke i 1. brdske divizije i sve ostale pozadinske jedinice), Petar Višnjić, n/d, str. 299.

³⁴¹ Zbornik, tom I, knj. 14. dok. 162. Izvod iz operativnog dnevnika štaba 11. divizije za oktobar 1944.

³⁴² Zbornik, tom I, knj. 14. dok. 74. Operativni izvještaj štaba 1. krajiške brigade 5. divizije od 21. oktobra 1944. štabu divizije o borbama sa Nijemcima od 14. do 20. oktobra.

Avala — Ralja. Ovim prodorom Nijemci su ugrozili pozadinske dijelove 1. proleterskog korpusa NOVJ i 4. gardijskog mehanizovanog korpusa Crvene armije. Zbog toga je štab 12. korpusa 18. oktobra 1944. uputio štabu 11. divizije naređenje sledeće sadržine:

»1. Čitavu vašu diviziju zadržite na sektoru Avale i po svaku cenu onemogućite prodiranje neprijatelja od pravca Ripnja ka Beogradu. VI vojvođansku brigadu postavite, prema situaciji na vaše desno krilo..«³⁴³

Štab 11. divizije je, međutim, već u 06,00 časova 18. oktobra izvršio promjenu borbenog rasporeda 5. kozarske brigade, na taj način što je njen 4. bataljon zadržan na vrhu Avale (k. 511), a ostali bataljoni rokirani ka podnožju Avale u rejon Crvenog Brega i krajnjim desnim krilom posjednut je položaj na liniji Ciganski Gaj — Ljuta Strana. Prostor Mali Cot — Šuplji kamen posjela je 6. vojvođanska brigada 36. divizije. Na čitavom prostoru oko Avale razvila se žestoka borba, koja je trajala tokom cijelog dana 18. oktobra. Odlikovala se upornošću neprijatelja da ovlada Avalom i proširi brešu i odlučnošću naših boraca da ga u tome spriječe. Na pravcu odbrane jedinica 11. divizije, u prvo vrijeme, nije bilo značajnije artiljerijske podrške, pa su dobrodošla dva četvorocijevna LPA topa »flak«, koje je 16. oktobra zaplijenila 5. kozarska brigada na Banovom Brdu. Ovim topovima, postavljenim u streljački stroj, borci su direktno tukli neprijateljsku živu sliu.³⁴⁴ Zahvaljujući odlučnom otporu jedinica 11. divizije, potpomognutih 6. vojvođanskom brigadom 36. divizije, Nijemcima nije pošlo za rukom da ovladaju Avalom. Snažnim dejstvom 5. krajiške i 23. srpske divizije, kojima su sadejstvovali dijelovi 73. i 236. streljačke divizije, ojačani 5. gardijskom samostalnom moto-streljačkom brigadom i djelovima 4. mehanizovanog korpusa Crvene armije, i pored očajničkog pokušaja nisu uspjeli da izvrše proboj.

Ujutru, 18. oktobra su avioni sovjetske jurišne avijacije, u grupnim naletima uspješno tukli opkoljenog neprijatelja i rastrojili borbeni poredak njegovih napadnih ko-

³⁴³ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 35. Naređenje štaba 12. korpusa NOVJ od 18. oktobra 1944. štabu 11. NOU divizije da se zadrži na Avali i spreči prodor neprijatelja pravcem Ripanj — Beograd.

³⁴⁴ Lj. Borojević, D. Samardžija, R. Bašić, n/d, str, 212 i 213.

Iona. Istovremeno su sve naše i sovjetske jedinice prešle u koncentrični napad na ovu njemačku grupaciju, sem snaga 11. divizije i pridodate joj 6. vojvodanske brigade 36. divizije, koje su u rejonu Avale odbrambenom teškom borbom sprečavale prodor neprijatelja ka sjeverozapadu. U večernjim časovima 18. oktobra 1944. njemačka korpusna grupacija našla se u bezizlaznoj situaciji, a toga dana poginuo je i njen komandant general Štetner.

Zbog sve žešćeg nadiranja Nijemaca štab 11. divizije uveo je u borbu 32. mačvansku brigadu, koja se nalazila u selu Pinosavi kao divizijska rezerva. Dva bataljona te brigade (1. i 2.) posjeli su položaje na istočnoj strani Avale, kosa između spomenika Neznamom junaku i sela Beli Potok, dok je 3. bataljon poseo položaje u selu Ripanj, zatvarajući pravac od Topole.

Na položaje bataljona 32. brigade na Avali Nijemci su vršili snažan pritisak ali su bili odbijeni. Borbe na ovom sektoru su trajale od 08,00 do 17,00 časova 19. oktobra kada su bataljoni 32. brigade izvršili protivnapad i razbili neprijatelja. U tim borbama poginuo je politički komesar 32. brigade Bogdan Matijević.³⁴⁵

U toku noći 18/19. oktobra, jedna brojnija grupa Nijemaca uspjela je da se probije iz pravca Vrčin u rejon Šuplje Stene, južno od Avale i da pređe put Beograd — Mladenovac, ali su naše snage i na ovom pravcu ponovo zatvorile obruč. Tako su ostaci njemačke korpusne grupacije »Štetner« ponovo okruženi i sabijeni na prostoru sela Zuce — južne padine Avale — selo Ripanj, gdje se u jutarnjim časovima 19. oktobra 1944. pristupilo njenom konačnom uništenju.

Nakon artiljerijske i avijacijske pripreme, naše i sovjetske jedinice krenule su u napad. Jedinice 11. divizije napadale su pravcem Avala — željeznička stanica Ripanj — Ljuta Strana. U centru borbenog rasporeda divizije nalazila se 5. kozarska brigada. Na lijevom krilu 12. krajiška brigada, vezujući se za snage 23. divizije 14. korpusa NOVJ, a na desnom krilu 6. vojvodanska brigada 36. divizije, vezujući se za ostale snage ove divizije. Juriši naših i sovjetskih jedinica podržavanih tenkovima i artiljerijom bili su nezadrživi. Gotovo svi pripadnici 11. divizije od

³⁴⁵ AVII, fond NOR, k: 876 ,reg. br. 1-1/10 — Izvod iz operacijskog dnevnika 32. srpske brigade od 2. novembra 1944.

kuvara do komandanta i političkih komesara brigada bili su u streljačkom stroju. Na borbeni moral boraca i starješina uticalo je, pored ostalog i saznanje (dobijeno preko zarobljenika) da se pred njima nalaze pripadnici 1. brdske njemačke divizije koja je učestvovala u Petoj ofanzivi protiv naših jedinica na Sutjesci 1943., kao i 117. lovačka divizija, čiji su dijelovi učestvovali u ofanzivi na Kozaru, juna i jula 1942. Pred neodoljivim naletom naših i sovjetskih jedinica, oko podne 19. oktobra 1944. neprijateljski otpor je naglo popustio, a njemačka komanda, praktično prestala da funkcioniše. Izgubivši nadu da će se probiti iz obruča, jedan broj njemačkih vojnika je počeo da se predaje, dok se znatan broj očajnički branio. Otpor su pružali čak i ranjenici, odbijajući poziv na predaju. Ni to, međutim, nije moglo pokolebati naše borce, koji su nastavili napad, pa je do kraja dana glavni otpor neprijatelja slomljen.

Predveče, 19. oktobra 1944. u rejon brda Ljuta strana, jedna grupa od 1.500 njemačkih vojnika ukopala se i pružala poslednji otpor. Tu grupu opkolile su jedinice 5. kozarske i 12. krajiške brigade 11. divizije i pošto su Nijemci odbili da se predaju, pristupile njihovom uništenju. Poslije nekoliko uzastopnih, žestokih juriša i ova neprijateljska grupacija je u toku noći 19/20. oktobra potpuno uništena. U jednom od juriša poginuo je politički komesar 5. kozarske brigade Mahmut Ibrahimpašić Mašo.³⁴⁶ Tako su jedinice 11. krajiške divizije 12. korpusa nakon četvorodnevni nadčovječanskih borbi uništile poslednje ostatke njemačke korpusne grupe »Štetner«, koji su se zadržali u rejonu Avale.³⁴⁷ Beograd je u 11,00 časova 20. oktobra

³⁴⁶ U uništenju ove neprijateljske grupacije naročito se istakao 2. bataljon 5. kozarske brigade. Zamjenik komandanta bataljona Dušan Kostadinović na čelu jedne veće grupe boraca prodro je među opkoljene Nijemce i ručnim bombama i mitraljeskom vatrom ubili oko 100 a zarobili oko 300 njemačkih vojnika. Poslije akcije ove grupe ostatak od oko 700 njemačkih vojnika se predao. (Lj. Borojević, D. Samardžija, R. Bašić, n/d, str. 214—215).

³⁴⁷ od cijele njemačke korpusne grupe generala Štetnera, koja je brojala 30.000 vojnika, iz okruženja se probilo oko 12.000 vojnika pod komandom general-potpukovnika Vitmana komandanta 117. lovačke divizije. Ova grupa progonjena od snaga 16. i 36. divizije 12. korpusa NOVJ i djelova Crvene armije, odbačena je na jug ka Kraljevu. (Zbornik, t. I, knjiga 13, dok 163. Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 16. divizije za oktobar 1944. Petar Višnjić, n/d, str. 302).

1944. bio oslobođen, a jedinice 11. divizije su još, sve do kasnih popodnevničkih časova uništavali manje grupe njemačkih vojnika koji su se skrivali po jarugama i živicama.

Učinak 11. divizije u borbama za Beograd bio je znan, a u rejonu Avale, gotovo presudan za ishod beogradske operacije, jer su borci 5. kozarske, 12. krajiške i 32. brigade pokazali hrabrost i krajnje požrtvovanje, a starješinski sastav, pored lične hrabrosti, punu inicijativu i umješnost u komandovanju. Na pojedinim sektorima Avale borbe su danima vođene uglavnom ručnim bombama. »... Kad smo došli pred Avalu, u Beli Potok, situacija je bila kritična. Meci su zujali oko nas«. U štabu jedanaeste krajiške divizije diktirana je telefonska depeša od Četvrtog bataljona Pete krajiške brigade: »... Neprijatelj je izbio pod vrh Avale. Ispod Spomenika vode se borbe ručnim granatama...« Piše pored ostalog Vladimir Dedijer, tada u svojstvu ratnog dopisnika »Tanjug«. ³⁴⁸ Teško bi bilo opisati junaštva boraca ispoljena prilikom uništavanja, do poslednjeg vojnika njemačkih grupa koje su se probile na domak vatrenih položaja 212. haubičkog artiljerijskog puca Crvene armije i ugrožavale pozadinske dijelove 1. proletarskog korpusa NOVJ i 4. gardijskog mehanizovanog korpusa Crvene armije. Borbeni moral i junaštvo bataljona 12. krajiške brigade u kritičnom trenutku 18. oktobra 1944. kada su Nijemci probili prvu liniju obruča, zauzeli selo Zuce i nastupali ka istočnim padinama Avale, zadivili su komandanta 1. armijske grupe NOVJ generala Peka Dapčevića, koje je izrazio kratkom, pismenom porukom štabu 12. brigade: »... Držite položaje. Divim se vašoj hrabrosti. Peko...« ³⁴⁹

Smjelosti i hrabrosti boraca i starješina 11. divizije divili su se i oficiri Crvene armije. O tome Vladimir Dedijer piše:

»... Bitka se sve više razgorevala. Jedan ruski major pride Peku. Otpoče razgovor...

•— Ovaj bataljon sa Kozare herojski se bori! — reče major. Onaj zamjenik komandanta bataljona zaslužio je naziv narodnog heroja...« (Bio je to Dušan Kostadinović zamje-

³⁴⁸ Vladimir Dedijer, Dnevnik, III deo izdanje »Jugoslovenska knjiga«, Beograd, 1950, str. 279—285.

³⁴⁹ Peko Dapčević, »Za Beograd«, izdanje »Prosveta«, Beograd, 1984. str. 205—206.

nik komandanta 2. bataljona 5. kozarske brigade — primjedba D.S.)«.

»... Bitka na sektoru Avale spada u naše najveličanstvenije bitke...«, piše pored ostalog u izvještaju štaba 12. korpusa NOVJ od 10. novembra 1944. godine.³⁵⁰

I efekat borbenih dejstava jedinica 11. divizije u borbama za Beograd i u rejonu Avale potvrđuje njihov doprinos operaciji za oslobođenje Beograda, jer je bio znatan.

Ubijeno je 2.097 njemačkih vojnika i oficira, ranjeno 214 a zarobljeno 1.664 njemačkih vojnika i oficira i 150 pripadnika ruskog dobrovoljačkog korpusa, nedićevaca i ljotićevaca. Ukupno je izbačeno iz stroja 4.125 neprijateljskih vojnika i oficira, od kojih u borbama na sektoru Avale 3.850.

Zaplijenjeno je: 6 PA dalekometnih topova, 2 višecjevna LPA topa, 4 topa 45 mm od kojih 3 neispravna, 9 teških minobacača, 2 laka minobacača, 1 mitraljez, 105 puškomitraljeza, 64 strojnice (šmajsera), 102 pištolja, 860 pušaka, 419 ručnih bombi, 150 nagaznih mina, 2 vagona granata za PA topove, 100.000 puščane i mitraljeske municije, 2 radio-stanice, 2 motor-bicikla, 335 jahaćih i tovarnih konja i velike količine vojničke odeće, obuće i druge opreme. Uništena su 2 tenka i 4 kamiona.

Gubici 11. divizije bili su: poginulo je 214 a ranjeno 475 boraca i starješina, dok je 76 boraca nestalo. Ukupni gubici 765 boraca i starješina. Među poginulima su bili i dva politička komesara brigade.³⁵¹

Poslije borbi za oslobođenje Beograda, Vrhovni komandant Josip Broz Tito, izdao je zapovijest slijedeće sarđine:

»General-lajtnantu Peku Dapčeviću, komandantu armije u zapadnoj Srbiji.

Poslije 7 dana teških i krvavih bojeva, 20. X 1944, jedinice naše Narodnooslobodilačke vojske, rame uz rame sa jedinicama herojske Crvene armije, oslobodile su Beograd, glavni i napaćeni grad Federativne Demokratske Jugoslavije.

³⁵⁰ Zbornik, tom I, knj. 14, dok. 195. Izvještaj štaba 12. korpusa od 10. novembra 1944. o borbama za oslobođenje Obrenovca i Beograda.

³⁵¹ AVII (fond NOR) — k. 866. reg. br. 5-4/1. Zbirni izvještaj štaba 11. divizije o rezultatima borbe za Beograd, od 24. 10. 1944.

Ova velika pobjeda nad najvećim neprijateljem naših naroda — njemačkim okupatorom naročito je značajna po tome što su u borbi za oslobođenje junačkog Beograda dali svoju krv sinovi junačke Sumadije, junačke Krajine i ostale Bosne, junačke Crne Gore, sinovi bijelog Zagreba i Hrvatskog zagorja, sinovi kršne Like, Dalmacije, Slovenije, Vojvodine i sinovi Slovenije. Ta je pobjeda tim značajnija što je izvojevano zajedno sa jedinicama slavne bratske Crvene armije.

Za vanredno junaštvo i upornost u borbi za oslobođenje Beograda izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima: I divizije, II divizije, VI divizije, XXI divizije, XXVIII divizije, XVI divizije, XXXVI divizije i XI divizije.

Predložite za odlikovanje jedinice i pojedince koji su se najviše istakli u borbi.

Slava palim herojima koji su dali svoje živote za slobodu svoga naroda!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

20. oktobra 1944. godine

VRHOVNI KOMANDANT

MARŠAL JUGOSLAVIJE !>

Josip Broz Tito³⁵²

Stab 12. korpusa NOVJ, 1. novembra 1944. uputio je predlog Vrhovnom komandantu, da se za zasluge u borbama za Beograd i u rejonu Avale 5. kozarska brigada 11. divizije odlikuje Ordenom narodnog oslobođenja.³⁵³

³⁵² Zbornik, tom I, knj. 8. dok. 203.

³⁵³ zbornik, tom I, knj. 10, dok. 4. Predlog štaba 12. korpusa od 1. novembra 1944. Vrhovnom komandantu da se zasluge u borbama odlikuju 1. i 2. brigada 16. divizije, 3. brigada 36. divizije i 5. kozarske brigade 11. divizije, (budući je 5. kozarska brigada Odlukom Predsjedništva AVNOJ-a od 24. jula 1944. odlikovana Ordenom narodnog oslobođenja, to je na osnovu navedenog predloga odlukom Predsjedništva AVNOJ-a od 15. novembra 1944. odlikovana Partizanskom zvezdom I reda).